

Wyrok z dnia 12 marca 2010 r.

II UK 286/09

Dobrowolny charakter ubezpieczenia pracownika zatrudnionego u zagranicznego pracodawcy nie świadczy, że zatrudnienie to nie mogło odbywać się w ramach stosunku pracy.

Przewodniczący SSN Katarzyna Gonera, Sędziowie SN: Romualda Spyt (sprawozdawca), Małgorzata Wrębiakowska-Marzec.

Sąd Najwyższy, po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w dniu 12 marca 2010 r. sprawy z wniosku Waldemara K. przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych-Oddziałowi w G. o emeryturę z tytułu pracy w szczególnych warunkach, na skutek skargi kasacyjnej organu rentowego od wyroku Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z dnia 20 marca 2009 r. [...]

o d d a l i ł skargę kasacyjną.

U z a s a d n i e n i e

Sąd Okręgowy-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Gdańsku z siedzibą w Gdyni wyrokiem z dnia 14 lipca 2008 r. zmienił decyzję Zakładu Ubezpieczeń Społecznych-Oddziału w G. z dnia 2 kwietnia 2008 r. i przyznał ubezpieczonemu Waldemarowi K. emeryturę w obniżonym wieku emerytalnym z tytułu pracy w szczególnych warunkach, poczynając od dnia 16 stycznia 2008 r. W pisemnych motywach rozstrzygnięcia Sąd Okręgowy - wbrew stanowisku organu rentowego - przyjął, że ubezpieczony legitymuje się wymaganym okresem pracy w warunkach szczególnych w wymiarze 15 lat i spełnia pozostałe przesłanki emerytury określonej w art. 32 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2009 r. Nr 153, poz. 1227). Sąd ten, między innymi, uznał, że praca ubezpieczonego świadczona na statkach morskich u obcych armatorów w okresach, za które opłacana była składka na ubezpieczenie społeczne, była świadczona w szczególnych warunkach. Powołał się na stanowisko Sądu Naj-

wyższego, zgodnie z którym do okresu pracy w szczególnych warunkach wymagane-
go w § 4 ust. 1 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie
wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w
szczególnym charakterze (Dz.U. Nr 8, poz. 43 ze zm.) wlicza się okresy wykonywa-
nia za granicą u zagranicznych pracodawców prac wymienionych w wykazach sta-
nowiących załącznik do tego rozporządzenia, jeżeli są one uznane za okresy skład-
kowe w rozumieniu art. 6 ust. 1 pkt 1 lub 6 ust. 2 pkt 1 lit. d ustawy o emeryturach i
rentach z FUS, błędnie przywołując w tym zakresie uchwałę z dnia 13 lutego 2002 r.,
III ZP 30/01, która dotyczyła pracy u prywatnych pracodawców. W rzeczywistości
stanowisko takie przedstawione zostało w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 5 marca
2003 r., II UK 196/02 (OSNP 2004 nr 8, poz. 144).

W apelacji od powyższego wyroku organ rentowy zakwestionował zaliczenie
do okresu pracy w szczególnych warunkach okresów pracy ubezpieczonego u pra-
codawcy (armatora) zagranicznego na statkach obcych bander przypadające w okre-
sie od 1 października 1990 r. do 31 stycznia 2008 r., za które opłacał on składkę na
dobrowolne ubezpieczenie. Apelujący podkreślał, że ze zgromadzonego materiału
dowodowego nie wynika, że ubezpieczony w tych okresach miał status pracownika w
rozumieniu przepisów Kodeksu pracy.

Sąd Apelacyjny-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych wyrokiem z dnia 20
marca 2009 r. oddalił powyższą apelację. W uzasadnieniu wyroku Sąd Apelacyjny
wskazał, że pracowniczy status ubezpieczonego w okresach wykonywania przez
niego pracy u zagranicznych armatorów w postępowaniu przed Sądem pierwszej
instancji nie był sporny. Skoro zatem pozwany z jednej strony okoliczności tej nie
kwestionował, a z drugiej strony miał możliwość powołania się na nią przed Sądem
pierwszej instancji, to Sąd Apelacyjny, stosownie do treści art. 381 k.p.c., okoliczność
tę pominął. Niezależnie od tego podkreślił, że faktem notoryjnym, a także znanym
Sądowi Apelacyjnemu z urzędu, jest to, że praca marynarza na statku morskim od-
bywa się w ramach podporządkowania co do zasady zdecydowanie przewyższają-
cego podporządkowanie pracowników zatrudnionych na lądzie. Obowiązuje tam ści-
śła hierarchia, cechą charakterystyczną jest brak swobody tak co do zakresu czyn-
ności, sposobu ich wykonywania, jak i czasu ich wykonywania. Członkowie załogi
statku morskiego pozostają w zasadzie nieprzerwanie w dyspozycji kapitana statku.
W konsekwencji zatrudnienie marynarza na statku morskim nie może być wykony-
wane w innych warunkach niż wynikające z przepisu art. 22 § 1 k.p. Ponadto część

spornego okresu przypada po dniu 1 maja 2004 r., tj. po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej. Stosownie zaś do art. 14b ust. 1 rozporządzenia Rady Europy Nr 1408/71 z dnia 14 czerwca 1971 r. w sprawie stosowania systemów zabezpieczenia społecznego do pracowników najemnych, osób prowadzących działalność na własny rachunek i do członków ich rodzin przemieszczających się we Wspólnocie (Dz.U. UE. L. 1971 nr 149, poz. 2) osoba zatrudniona przez przedsiębiorstwo, z którym jest zwykle związana na terytorium Państwa Członkowskiego, która została skierowana przez to przedsiębiorstwo na pokład statku pływającego pod banderą innego Państwa Członkowskiego w celu wykonywania tam pracy na rzecz tego przedsiębiorstwa, podlega ustawodawstwu pierwszego Państwa Członkowskiego.

W skardze kasacyjnej od powyższego wyroku organ rentowy w pierwszej podstawie kasacyjnej zarzucił naruszenie art. 32 ustawy o emeryturach i rentach z FUS - przez jego błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie polegające na przyjęciu, że okres wykonywania pracy na kontrakcie zagranicznym podlega zaliczeniu do okresu pracy w szczególnych warunkach, § 3 i 4 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze - poprzez uznanie, że ubezpieczony legitymuje się okresem pracy w szczególnych warunkach w wymiarze 15 lat, błędnie zaliczając do tego okresu okres wykonywania pracy u obcego armatora, za który ubezpieczony opłacał dobrowolną składkę, § 2 ust. 1 rozporządzenia rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 31 marca 1995 r. w sprawie trybu dokonywania wpłat na Fundusz Pracy, opłacania składek na ubezpieczenie społeczne oraz szczegółowych zasad nabywania uprawnień i trybu wypłat zasiłków z ubezpieczenia społecznego obywatelom polskim zatrudnionym za granicą u pracodawców zagranicznych (Dz.U. Nr 38, poz. 192) - poprzez uznanie, że dobrowolne opłacenie składki na Fundusz Pracy w tym trybie pozwala uznać ubezpieczonego za pracownika i w konsekwencji umożliwia zaliczenie spornych okresów jak okresów pracy w szczególnych warunkach.

Skarżący zarzucił także naruszenie prawa procesowego - art. 381 k.p.c. - poprzez jego błędną wykładnię i zastosowanie, mające wpływ na wynik sprawy. Z tych względów organ rentowy wniósł o uchylenie wyroku Sądu Apelacyjnego oraz poprzedzającego go wyroku Sądu Okręgowego i orzeczenie co do istoty sprawy poprzez oddalenie odwołania ubezpieczonego od zaskarżonej decyzji, a także o zasąd-

dzenie od ubezpieczonego na rzecz pozwanego kosztów postępowania kasacyjnego według norm przepisanych.

W uzasadnieniu skargi - w odniesieniu do zarzutu naruszenia art. 381 k.p.c. - podniesiono, że pozwany przez cały okres postępowania negował możliwość zaliczenia pracy ubezpieczonego u zagranicznych armatorów do pracy w szczególnych warunkach. Nie jest to więc nowa okoliczność w rozumieniu przywołanego przepisu. Być może pozwany nie podkreślił, że negacja ta jest wynikiem kwestionowania pracowniczego charakteru zatrudnienia na kontrakcie zagranicznym, jednakże Sądy obu instancji nie dociekały w żaden sposób wyjaśnienia tej kwestii. Przepis art. 381 k.p.c. ma charakter fakultatywny. Tymczasem pozwany nie jest podmiotem prywatnym i wszelkie działania podejmuje w dbałości o interes publiczny i prawidłowe wydatkowanie środków Funduszu Ubezpieczeń Społecznych. Zdaniem pozwanego, zaliczenie okresu pracy wykonywanej za granicą, za który została opłacona składka na ubezpieczenie dobrowolne w Polsce, uzasadnia potraktowanie tego okresu jako okresu składkowego na podstawie art. 6 ust. 2 pkt 1 lit. d ustawy o emeryturach i rentach FUS. Jednakże zaliczenie okresu składkowego i zaliczenie okresu pracy w warunkach szczególnych to dwie odrębne kwestie. W przedmiotowej sprawie - inaczej niż w przypadku pracownika - wnioskodawca sam zgłosił się do ubezpieczenia i opłacał za siebie składki. W świetle § 2 ust. 1 rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 31 marca 1995 r. w sprawie trybu dokonywania wpłat na Fundusz Pracy, opłacania składek na ubezpieczenie społeczne oraz szczegółowych zasad nabywania uprawnień i trybu wypłat zasiłków z ubezpieczenia społecznego obywatelom polskim zatrudnionym za granicą u pracodawców zagranicznych do takiego dobrowolnego ubezpieczenia zgłosić się mogą nie tylko pracownicy. Istotne zatem znaczenie ma charakter wykonywanego za granicą zatrudnienia. Pozwany prowadzi osobną ewidencję osób zgłaszających się do takiego ubezpieczenia, bowiem wyróżnia je dobrowolny charakter ubezpieczenia, obcy stosunkowi pracy. W ocenie pozwanego osoby takie mają status dużo bliższy do osób prowadzących działalność gospodarczą. Ponadto Sąd drugiej instancji nie rozróżnia sytuacji, w której ubezpieczony nawiązuje bezpośrednio stosunek pracy z podmiotem zagranicznym, od sytuacji, kiedy pracownik jest oddelegowany do pracy za granicą przez polskiego pracodawcę lub pracodawcę pośrednika i uzyskuje poświadczenie ubezpieczenia w Polsce (formularz E 101), zwalniające od obowiązku ubezpieczenia w kraju przeznaczenia. W niniejszej sprawie zaistniała ta pierwsza wskazana sytuacja. W konkluzji skar-

żący stwierdził, że fakt uznania okresu pracy u zagranicznego armatora za okres składkowy i dobrowolne opłacanie składek na ubezpieczenie nie potwierdzają pracowniczego charakteru zatrudnienia.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga nie zawiera usprawiedliwionych podstaw. W pierwszej kolejności ocenie podlega zarzut naruszenia przez Sąd drugiej instancji przepisu art. 381 k.p.c. Zgodnie z nim sąd drugiej instancji może pominąć nowe fakty i dowody, jeżeli strona mogła je powołać w postępowaniu przed sądem pierwszej instancji, chyba że potrzeba powołania się na nie wynikła później. W oparciu o ten przepis Sąd Apelacyjny pominął okoliczność zgłoszoną przez organ rentowy dopiero w postępowaniu apelacyjnym, że zatrudnienie ubezpieczonego u zagranicznego armatora nie nosiło cech zatrudnienia w ramach stosunku pracy, którego konstytutywne cechy wymienia art. 22 § 1 k.p. Trafnie przyjął Sąd Apelacyjny, po pierwsze, że nie była to okoliczność sporna w postępowaniu pierwszoinstancyjnym oraz, po drugie, że okoliczność ta miała istotne znaczenia dla właściwego zastosowania prawa materialnego, a zatem potrzeba jej powołania istniała już w postępowaniu przed Sądem pierwszej instancji. Skarżący, pomijając zupełnie reguły rządzące procesem cywilnym, zarzuca, że Sądy obu instancji nie wyjaśniły tej okoliczności. Co do postępowania przez Sądem pierwszej instancji, to - stosownie do art. 227 k.p.c. - przedmiotem dowodu są fakty mające dla rozstrzygnięcia sprawy istotne znaczenie. Nie wymagają dowodu fakty przyznane w toku postępowania przez stronę przeciwną, jeżeli przyznanie nie budzi wątpliwości (art. 229 k.p.c.), a gdy strona nie wypowie się co do twierdzeń strony przeciwnej o faktach, sąd - mając na uwadze wyniki całej rozprawy - może fakty te uznać za przyznane (art. 230 k.p.c.). W realiach niniejszej sprawy istniały podstawy do przyjęcia, że pracowniczy charakter zatrudnienia u zagranicznego armatora nie jest sporny. Jeśli pozwany okoliczność tę kwestionował, to zobowiązany był do wyartykułowania swoich zastrzeżeń (twierdzeń faktycznych). Jego zaniechanie w tej kwestii odniosło skutek procesowy określony przepisem art. 230 k.p.c. W konsekwencji nie można zarzucić Sądowi drugiej instancji, naruszenia art. 381 k.p.c. Skarżący, powołując się na swój status i przypisane mu ustawowo zadania, nie dostrzega, że podstawą kontradiktoryjnego procesu cywilnego jest zasada równouprawnienia jego stron. Poszukiwanie zaś za stronę przez sąd z urzędu okoliczności przemawiających

za jej stanowiskiem w istocie stanowiłoby wyręczenie jej w obowiązkach procesowych, przez co Sąd narażałby się na uzasadniony zarzut nierównego traktowania stron procesu.

Nieuzasadnione są również zarzuty zawarte w pierwszej podstawie kasacyjnej, mimo że istotnie przepis art. 14b ust. 1 rozporządzenia Rady Europy Nr 1408/71 z dnia 14 czerwca 1971 r. w sprawie stosowania systemów zabezpieczenia społecznego do pracowników najemnych, osób prowadzących działalność na własny rachunek i do członków ich rodzin przemieszczających się we Wspólnocie nie ma zastosowania do niniejszego stanu faktycznego, w którym ubezpieczony nie został skierowany przez polskiego pracodawcę na pokład statku pływającego pod banderą innego państwa członkowskiego Wspólnoty. Przede wszystkim nie sposób uznać, że Sąd drugiej instancji dokonał niewłaściwej wykładni art. 32 ustawy o emeryturach i rentach z FUS, bowiem nie przyjął on, że do okresu pracy w szczególnych warunkach zaliczyć można także zatrudnienie wykonywane w innym reżimie niż stosunek pracy. Natomiast niewłaściwe zastosowanie określonego przepisu dotyczy samego procesu subsumcji ustalonego stanu faktycznego pod określoną normę prawną. Skoro zarzut naruszenia przepisów postępowania okazał się nieuzasadniony, to Sąd Najwyższy, stosownie do art. 398¹³ § 2 k.p.c., jest związany podstawą faktyczną zaskarżonego wyroku. Jeśli Sąd drugiej instancji ustalił, że ubezpieczony wykonywał sporne zatrudnienie na warunkach wynikających z przepisu art. 22 § 1 k.p., to prawidłowo zastosował zarówno art. 32 ustawy o emeryturach i rentach z FUS, jak i § 3 i 4 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze. Przepis art. 32 ustawy o emeryturach i rentach z FUS dotyczy pracowników, ustawa ta zaś nie zawiera własnej definicji pojęcia „pracownik” i wobec tego jego znaczenie odczytywać należy zgodnie z treścią art. 22 k.p. - w tym także z uwzględnieniem jego § 1¹ i § 1², z których wynika, że decydujące znaczenie dla uznania istnienia stosunku pracy ma wykonywanie za wynagrodzeniem pracy określonego rodzaju na rzecz pracodawcy i pod jego kierownictwem oraz w miejscu i czasie wyznaczonym przez pracodawcę - bez względu na nazwę umowy oraz że nie jest dopuszczalne zastąpienie umowy o pracę umową cywilnoprawną przy zachowaniu powyższych warunków wykonywania pracy. Wzajemna relacja między obowiązkiem zgłoszenia pracownika do ubezpieczenia i opłacania składek ciążącym na pracodawcy (ubezpieczeniem obowiązkowym) a pracowniczym statusem ubezpieczonego występuje jedynie w prawie

ubezpieczeń społecznych. Zależność ta nie może być przenoszona na przepisy Kodeksu pracy. Z punktu widzenia przepisów Kodeksu pracy, które mają decydujące znaczenie przy kwalifikowaniu pracy jako wykonywanej w szczególnych warunkach, dobrowolny charakter ubezpieczenia nie ma znaczenia. Podkreślić także należy, że wbrew twierdzeniom skargi powołane w niej rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 31 marca 1995 r. w sprawie trybu dokonywania wpłat na Fundusz Pracy, opłacania składek na ubezpieczenie społeczne oraz szczegółowych zasad nabywania uprawnień i trybu wypłat zasiłków z ubezpieczenia społecznego obywatelom polskim zatrudnionym za granicą u pracodawców zagranicznych, wydane na podstawie art. 49 ust. 1 ustawy z dnia 14 grudnia 1994 r. o zatrudnieniu i przeciwdziałaniu bezrobociu (jednolity tekst: Dz.U. z 2003 r. Nr 58, poz. 514 ze zm.) dotyczy pracowników. Zarówno bowiem w swoim tytule jak i w treści posługuje się pojęciem „pracodawcy” (zagranicznego), a więc pojęciem wynikającym z art. 3 k.p. (podobnie uprzednio obowiązujące rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 17 grudnia 1991 r. w sprawie trybu dokonywania wpłat na Fundusz Pracy z tytułu zatrudnienia za granicą u pracodawców zagranicznych oraz trybu uiszczania składek na ubezpieczenie społeczne, Dz.U. Nr 122, poz. 542, wydane na podstawie art. 49 ustawy z dnia 16 października 1991 r. o zatrudnieniu i bezrobociu, Dz.U. Nr 106, poz. 457 ze zm. oraz art. 42 tej ustawy). Dopiero wejście w życie z dniem 1 stycznia 1999 r. ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2009 r. Nr 205, poz. 1585 ze zm.) sytuację tę zmieniło, bowiem jej art. 7 pkt 3 nie posługuje się już pojęciem „pracodawcy”, lecz „podmiotu zagranicznego”, co wskazuje z jednej strony na także inne możliwe sposoby zatrudnienia, np. w oparciu o kontrakty cywilne, zaś z drugiej strony na to, że właśnie pracownicy zatrudnieni u zagranicznych pracodawców mają prawo do dobrowolnego objęcia ubezpieczeniami emerytalnym i rentowymi. Tym samym nie sposób zaakceptować stanowiska skarżącego, że dobrowolny charakter ubezpieczenia wyklucza pracownicze zatrudnienie oraz że ubezpieczony, który nawiązuje bezpośrednio stosunek pracy z zagranicznym pracodawcą (zagranicznym podmiotem) ma status zbliżony do ubezpieczonego prowadzącego działalność gospodarczą.

Mając na uwadze powyższe, Sąd Najwyższy na mocy art. 398¹⁴ k.p.c. orzekł jak w sentencji.

=====